

УДК 351

К. Г. Сидорова,
аспірант кафедри політичної аналітики і прогнозування,
НАДУ при Президентіві України

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Sidorova K. H.

The formation features of psychological culture of civil servants

У статті проаналізовано специфіку формування психологічної культури державних службовців, визначено головні складові даного процесу (соціальне середовище, навчальна мотивація, рівень професійної підготовки викладачів).

Ключові слова: культура, психологічна культура, державний службовець, державне управління, соціальне середовище, навчальна мотивація.

The formation specific of psychological culture of civil servants is analyzed in this article. It is defined the main components of this process (social environment, educational motivation, training level of teachers).

Key words: culture, psychological culture, civil servant, public administration, social environment, educational motivation.

Постановка проблеми. У XXI столітті, яке характеризується, з одного боку, бурхливим розвитком науки та техніки, з іншого – посиленням конкуренції в різних сферах суспільного життя, особливої актуальності набуває проблема, пов'язана з підготовкою фахівців нової генерації, які володіють необхідними знаннями як у сфері професійної діяльності, так і в сфері культурних взаємодій. Особливого значення дане питання набуває в системі державного управління, оскільки не викликає сумніву той факт, що удосконалення системи підготовки та перепідготовки управлінських кадрів на державній службі повинно базуватися на основі розвитку їх психологічної культури, яка представляє собою своєрідний творчий потенціал державного службовця. Відповідно, чим вищим є рівень психологічної культури, тим вищим є зазначений творчий потенціал, від якого залежить не лише якість виконання державним службовцем своїх безпосередніх посадових обов'язків, але й його здатність постійно самовдосконалюватися, активно та використовувати передовий зарубіжний досвід тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей формування психологічної культури державних службовців приділяли значну увагу у своїх роботах К. Абулханова, Л. Буева, А. Деркач, І. Кон, Н. Кузьміна, Г. Марасанов, В. Пономаренко, В. Столін, а також У. Джемс, Дж. Келлі, Дж. Мід, А. Маслоу, К. Роджерс та інші.

Серед сучасних дослідників слід відзначити праці таких іноземних та українських вчених, як С. Дубенко, В. Лутовий, Г. Мостовий, В. Виготський, О. Романовський, Я. Коломінський, О. Проскура, О. Пономарьов, а також Д. Аллен, Б. Керш, Д. Уїлз, Г. Кагдос, Е. Еллінгтон та інші.

Разом з тим, аналіз стану наукових розробок у вітчизняних та зарубіжних джерелах свідчить, що, незважаючи на великий науковий інтерес до зазначеної проблематики, окремі аспекти особливостей формування психологічної культури державних службовців поки що залишаються за межами дослідження та, відповідно, вимагають подальшого розвитку та конкретизації. Зокрема, мова йде про проблеми, пов'язані з умовами формування та розвитку психологічної культури державних службовців в процесі їх підготовки та перепідготовки, врахування різноманітних складових цього процесу тощо.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. В Україні в контексті підготовки та перепідготовки державних службовців питанням формування психологічної культури приділяється недостатня увага, що пов'язано як з соціально-економічними чинниками, так і «традиційністю», яка час від часу переходить у «консервативність», системи державного управління. У той же час, високий рівень психологічної культури сприяє, по-перше, відмові від стереотипів, по-друге, формує гуманістичну парадигму державних службовців, по-третє, дозволяє відпрацювати моделі поведінки в різних ситуаціях, які виникають на державній службі.

Мета і цілі статті. Метою статті є визначення специфіки формування психологічної культури державних службовців. Для досягнення зазначеної мети було поставлено наступні цілі: 1). дослідити сутність поняття «психологічна культура»; 2) проаналізувати основні елементи психологічної культури; 3) визначити головні умови та складові процесу формування психологічної культури державних службовців.

Виклад основного матеріалу. Під культурою переважно більшість дослідників розуміють рівень освіти та виховання людини, ступінь оволодіння конкретною галуззю знань або діяльності. Що ж до психологічної культури, то в даний час не існує однозначного та чіткого визначення даного терміну. Разом з тим, одним з найбільш поширених є підхід, згідно якого психологічна культура – це частина загальної культури людини (як члена родини, громадянина, спеціаліста), яка передбачає освоєння нею системи знань у сфері основ наукової психології, основних умінь у контексті розуміння особливостей психіки (своїї та інших людей, які її оточують) та використання цих знань у повсякденному житті, у самоосвіті та професійній діяльності [1, с. 287]. Психологічна культура має різні аспекти та функції, зовнішню та внутрішню складові. До зовнішньої відноситься психологічна культура, що виявляється в різних сферах діяльності, таких, як, наприклад, наукова, політична, економічна, інженерна, екологічна та ін. До внутрішньої ж складової відносять комунікативну, мотиваційну, рефлексивну, інтелектуальну, емоційну, а також культуру здібностей і задатків [2, с. 37]. Психологічна культура відіграє ключову, визначальну роль у професійній діяльності державного службовця. Вона виступає як здатність особистості усвідомлено освоювати, формувати, зберігати та примножувати, своєчасно актуалізувати психологічні якості як цінності, які необхідно враховувати для підвищення ефективності життєдіяльності та професійної діяльності сучасного державного службовця.

Психологічна культура включає в себе три основні, найбільш значущі елементи: пізнання себе, пізнання іншої людини, вміння спілкуватися з людьми і регулювати свою поведінку. Передусім йдеться про пізнання себе. Коли людина навчиться розбиратися у своєму власному психічному світі, їй стане набагато легше вирішувати важкі життєві проблеми, вступати в спілкування з людьми, одержувати від них допомогу і увагу. Знання про себе важливо ще й тому, що, ґрунтуючись на вмінні провести психологічний аналіз своїх індивідуальних особливостей, ми можемо більш свідомо проаналізувати поведінку і психологічні властивості іншої людини. Психологічний образ людини дуже різноманітний та визначається як вродженими властивостями, так і придбаними в процесі виховання, навчання, оволодіння матеріальною і духовною культурою суспільства. На основі властивостей особистості можна скласти психологічний портрет – свій власний або іншої людини. У психологічний портрет зазвичай включають: темперамент, характер, здібності, спрямованість, інтелектуальність, емоційність, волювільні якості, самооцінку, рівень самоконтролю, здатність до групового взаємодії, вміння переконаливати. Кожна з цих властивостей відіграє величезну роль в управлінській діяльності і саме тому їм слід приділяти особливу увагу при формуванні управлінських навичок фахівця. Так, знання державним службовцем природи темпераменту, наприклад, забезпечить кооперацію і взаєморозуміння між працівниками за допомогою «взаємодоповнення», дозволить визначити своє особливе ставлення до підлеглого, прогнозувати соціально-психологічні наслідки своїх відносин, оцінок і санкцій, подумки програвати, як поставляться члени групи до його дій, чи не зіткнуться при цьому їх інтереси і думки, чи не викличе це непотрібних негативних емоцій та дій.

Сучасний державний службовець повинен бути компетентним у предметній області, духовно багатим, мати соціально-комунікативні навички. Це забезпечується навчанням, яке здійснює перехід пізнавальної діяльності в професійну, в готовність до успішної діяльності. Ефективність навчання, формування психологічної культури майбутніх державних службовців в значній мірі залежить від тих умов та факторів, в яких протікає цей процес. А вони можуть як сприяти, так і перешкоджати успішному його завершенню. Під педагогічними умовами слід розуміти сукупність положень і напрямків, дотримання яких сприяє досягненню поставленої мети. Педагогічні умови забезпечують реалізацію змісту навчання, оптимізують форми, методи, підходи, технології організації навчального процесу як цілісної системи. Всю сукупність педагогічних умов можна розділити на зовнішні, такі, як зміст навчального матеріалу, методи та педагогічні технології навчання,

соціальне середовище, соціально-економічні та матеріальні умови, особистість викладача. До внутрішніх умов відносяться ті, які виходять від самої особистості майбутнього державного службовця – інтереси, потреби, мотиви, ступінь активності, здібності, соціальна діяльність учнів. Ефективна реалізація інтегрованої підготовки майбутніх менеджерів здійснюється в єдності всіх перерахованих факторів.

Однією з зовнішніх педагогічних умов формування психологічної культури державних службовців є соціальне середовище, під яким розуміють сукупність матеріальних, політичних, духовних і соціально-психологічних факторів, безпосередньо взаємодіючих з особистістю в процесі її життєдіяльності. «...Соціальне середовище, – стверджував П.Сорокін, – охоплює людину з моменту її народження, і з тих пір безперервно впливає на нього, не випускаючи його ні на хвилину з-під цього впливу. Ніхто уникнути останнього не може, як не може не дихати тим повітрям, яке його оточує» [3, с. 39].

Специфіка взаємодії соціального середовища і особистості виражається в тому, що існує безпосередній зв'язок і постійна залежність між соціальним середовищем і особистістю, її інтересами і потребами. Соціальне середовище виступає як найбільш загальний рівень соціального визначення особистості та її потреб.

Зміни в соціальному середовищі незмінно впливають на потреби особистості. Так, в умовах кризи загострилися соціальні проблеми, пов'язані, перш за все, зі зниженням фінансових можливостей реалізації попередньої соціальної політики, а звідси зменшення коштів на науку і освіту. Соціально-економічний стан суспільства і матеріальне становище істотно знижують рівень інтегрованої підготовки майбутніх управлінців, в тому числі через зменшення фінансування вищих навчальних закладів. Також вважається, що перш ніж жити багатію духовно, людина повинна жити добре в матеріальному відношенні. Пануючий зараз стереотип свідомості – колективної та індивідуальної – це свідомість «економічної людини». Вона наполегливо формується сучасною «поп-культурою» і ЗМІ, які разом перетворили людство в «суспільство споживачів». Люди хочуть мати різні (навіть зайві) життєві блага, товари, споживати все, що може запропонувати індустріальна цивілізація. Проте досягнення певного матеріального добробуту становить лише першу необхідну умову повноцінного людського існування. Однак воно не повинно ставити під загрозу пріоритет духовного над матеріальним. Економіка, техніка і новітні технології не можуть самі по собі вирішити проблему людини. Важливим є з'ясування того, що ці засоби дають людині, як вони на неї впливають, як вона сама до них відноситься і як їх розуміє.

У формуванні та розвитку психологічної культури майбутніх державних службовців також значну роль відіграє особистість викладача. Викладач – унікальна за своєю значимістю фігура для тих, кого він навчає. Для нього особливо важливими є п'ять професійно значущих якостей: педагогічне цілепокладання, педагогічне мислення (інноваційне), педагогічна рефлексія, педагогічний такт, педагогічна спрямованість [4, с. 28]. Викладач – це не тільки носій інформації. Його особистісні якості, манера викладання та неповторна індивідуальність не менше, ніж інформація, що ним подається, впливають на особистість учня, формуючи та виховуючи її. Викладачеві повинні бути притаманні такі якості, як чуйність, уважність, врівноваженість і толерантність. Слухачі при оцінці викладача на одне з перших місць ставлять «рівне, однаково об'єктивне ставлення» до них. Вони дуже чутливі до проявів несправедливості викладача, до всіх його дій. Якщо слухачі відчувають несправедливе та неодолимиме ставлення до себе, тобто якщо викладач не об'єктивний, то це глибоко ранить їх, вносить в їх духовний світ сум'яття, порушуючи, часом, гармонію особистості, веде до негативних проявів та ускладнює відносини, що в свою чергу послаблює мотивацію учнів до пізнання. Істинний викладач, на думку слухачів, повинен поєднувати в собі вимогливість і принциповість з поважним ставленням до них та обов'язковим почуттям такту. Об'єктивне, справедливе ставлення викладача виховує у слухача почуття власної гідності, велич духу, наявність яких сприяють розвитку його творчої самостійності і творчої спрямованості.

Серед важливих внутрішніх педагогічних умов формування психологічної культури державного службовця слід відзначити також соціальну діяльність слухачів та їх мотивацію. Соціальна діяльність – це всі види дій, здійснюваних у процесі функціонування соціуму, починаючи від мікрогруп до суспільства і держави в цілому. З цієї точки зору, під соціальною діяльністю можна розуміти і навчально-пізнавальну діяльність, спрямовану на забезпечення успішної майбутньої професійної діяльності. До соціальної діяльності відносяться і активність слухачів, їх участь у масових заходах культурного і спортивного характеру, в роботі органів студентського самоврядування, а також підприємницька та інша соціально значуща діяльність, які сприяють поліпшенню і задоволенню матеріальних і духовних потреб та професійного вдосконалення. Соціальна діяльність сприяє розвитку лідерських якостей, вчить правильному та ефективному спілкуванню, формує культуру державного службовця.

Мотивація не тільки детермінує діяльність людини, але слугує її фундаментом. Виходячи із сучасних психологічних уявлень, мотивацію трактують як сукупність стійких мотивів, що мають певну ієрархію і виражають спрямованість особистості [5, с. 126]. Самі ж мотиви визначаються як спонукання особистості до того чи іншого виду активності (в діяльності, спілкуванні, поведінці), пов'язаної із задоволенням певних потреб.

Проблема мотивації складна і багатоаспектна, має ієрархічну структуру, яка визначає різну спрямованість особистості в залежності від того, які конкретно мотиви стають для неї домінуючими. Вона є однією з центральних у педагогіці й педагогічній психології.

Відомо, що навчальна мотивація визначається багатьма факторами і залежить від освітньої системи конкретного навчального закладу, організації навчального процесу в ньому як основних зовнішніх факторів, з одного боку, і від особистісних характеристик тих, хто навчає і навчається, з іншого – їх самооцінки, здібностей, комунікабельності і т.п. У свою чергу, мотивація, її сила має великий вплив не тільки на навчальну діяльність, але й на життєву позицію людини в цілому, в тому числі і на те місце, яке людина займає в суспільстві, на його пріоритетні життєві цінності, рівень його інтелекту і культури. У цьому плані завданням викладача є надання особі, що навчається, допомоги у формуванні мотивів, як основи високої самоорганізації в житті і навчальній діяльності.

Мотиви лежать в основі самовиховання – свідомої, планомірної, активної, цілеспрямованої й систематичної діяльності людини на якомога більш повну реалізацію себе як особистості, на зміни у відповідності з поставленими цілями, сформованими ідеалами та переконаннями. Мотиви є початком процесу самовиховання. Складні, глибоко усвідомлені, вони спонукують слухача до систематичної роботи над собою, над своєю духовністю, культурою. Мотиви – це рушійна сила свідомої поведінки людини. Вони займають провідне місце в структурі його особистості, як би пронизуючи характер, світогляд, спрямованість поведінки та діяльності. З мотивами тісно пов'язані ціннісні орієнтації, культура, в тому числі психологічна, яка формується в процесі навчання у майбутніх державних службовців і якою вони повинні повною мірою володіти. Культура повинна проступати навіть у зовнішньому вигляді державного службовця, в його поведінці, в манері триматися, в інтонації голосу, в повороті голови, у погляді, в жестах. У особистості державного службовця повинні поєднуватися художник, актор і вчений, почуття та інтуїція, краса внутрішня і зовнішня. Тобто, він повинен вливатися на підлеглих або оточуючих комплексно. На підготовку саме такого державного службовця і повинна бути спрямована сучасна система освіти.

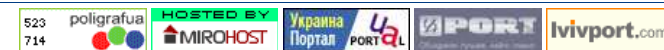
Висновки. Специфіка формування психологічної культури державних службовців полягає в необхідності враховувати такі обов'язкові складові даного процесу, як соціальне середовище, навчальна мотивація, рівень професійної підготовки викладачів. При цьому головна роль належить саме викладачам, які для того, щоб ефективно навчати майбутніх державних службовців, формувати їх психологічну культуру, повинні бути комунікабельними, уміти взаємодіяти зі слухачами, знаходити до них підхід, знати їх особистісні якості, бути інтелектуальними, інтелігентними, порядними тощо.

Що стосується *перспектив подальших розвідок у даному напрямі*, то вони полягають передусім у дослідженні політико-психологічних аспектів підготовки та перепідготовки державних службовців в Україні.

Список використаної літератури

1. Климов Е.А. Основы психологии: учебник для вузов / Е.А. Климов. – М.: Культура и спорт, ЮНИТИ, 1997. – 295 с.
2. Рыбалка В.В. Психология развития творческой личности: Навчальний посібник / В. В. Рыбалка. – К.: ІЗМН, 1996. – 236 с.;
3. Сорокин П. Система социологии. Том 1. Социальная аналитика. Часть 1, 2. / П. Сорокин. – Сыктывкар: Коминвест, 1991. – 187 с.
4. Митина Л. М. Учитель как личность и профессионал / Л. М. Митина. – М.: «Дело», 1994. – 216 с.
5. Бордовская Н. В. Педагогика. Учебник для вузов / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. – СПб: Питер, 2000. – 304 с.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"